

בנין וסתירה בכלים

פתיחת קופסאות שימורים

פתיחת בקבוקים

יצחק לוי

תוכן

1. בנין וסתירה בכלים

2. פתיחת קופסאות שימורים

3. פתיחת בקבוקים:

- פקק הברגה
- פקק שבת
- טס מתכת
- לשונית של פחית

סיכום

7. בנין וסתירה בכלים

הגמ' בשבת קכב ע"ב :

ת"ר דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין אבל לא מחזירין ושל לול של תרנגולין לא נוטלין ולא מחזירין. בשלמא לול של תרנגולין קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע יש סתירה בקרקע, אלא של שידה ושל תיבה ושל מגדל מאי קסבר? אי קסבר יש בנין בכלים יש סתירה בכלים ואי אין סתירה בכלים אין בנין בכלים... אלא אמר רבא, קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים וגזירה שמא יתקע.

בתוספתא נאמר :

דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין בשבת, אך אם נטל אין מחזיר, לעומת זאת דלת של לול תרנגולין, אין נוטלין ואין מחזירין.

מקשה הגמ', ממה נפשך אם יש בנין בכלים ממילא יש סתירה בכלים, לכן נאסור גם ליטול דלת של תיבה שידה ומגדל. ואם אין סתירה בכלים - אזי גם אין בנין בכלים ונתיר להחזיר את הדלת שניטלה. מתרץ רבא: אין בנין וסתירה בכלים אך התוספתא אסרה להחזיר את הדלת גזרה שמא יתקע.

רש"י — "גזרה שמא יתקע" — בחזקה בסכין ויתדות והוה ליה גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש ולא מצד בנין בכלים. מדברי הגמרא משמע שאין בנין וסתירה בכלים.

בגמ' בעירובין לד ע"ב :

משנה: נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב, ר' אליעזר אומר אם אינו יודע שהמפתח במקומו אינו ערוב. **גמרא**: ואמאי הוא במקום אחד וערובו במקום אחר הוא?! רב ושמואל דאמרי תרווייהו הכא במגדל של לבנים עסקינן.

מדובר בהכנת מזון שתי סעודות לערובי תחומין והנחתן במגדל. המפתח של אותו מגדל אבד, והשאלה היא האם ערובו ערוב, שהרי אינו יכול ליטול את האוכל הנעול במגדל? ת"ק סובר שערובו עירוב ור' אליעזר חולק. הגמרא מקשה אליבא דת"ק כיצד אפשר לומר שערובו ערוב הרי הוא במקום אחר מחוץ למגדל וערובו במקום אחר נעול בתוך המגדל וכל עניינו של ערוב תחומין לציין שביתתו באותו מקום היכול לאוכלו שם? רב ושמואל מתרצים שמדובר במגדל של לבנים.

רש"י — "של לבנים", שנוח לסותרו וכדבעי לאוקומי באווירא דליבני, סדורות זו ע"ג זו בלא טיט ביניהן דלא סתירה היא". **הגמ' בשבת** קמו ע"א :

שובר אדם את החבית לאכול (י"ג ליטול) הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי.

רש"י — "שובר אדם חבית" - מלאה גרוגרות בסכין או בסייף, 'לאכול ממנה גרוגרות' - דאין במקלקל שום איסור שבת".

ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי — לנוקבה יפה בפתח נאה. בעבר איחסנו גרוגרות בחביות סתומות, וכדי לפותחן היה צורך בשבירת ראש החבית בסכין. הבעיה המתעוררת בפתיחתה בשבת היא עשיית כלי, שהרי יצירת כלי אפשרית בשני אופנים: חיבור חומר גלם ועיבודו עד לרמה מסויימת, או להפך: לקיחת חומר שלם, ובשבירתו ליצור כלי. בענייננו, החשש הוא שבאותה פתיחה של החבית הסתומה מכל עבריה יוצר כלי שיש לו פתח יפה מלמעלה ונח לשימושים רבים. לכן מציינת המשנה שמלאכה זו מותרת בשבת ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי, ומוסיף רש"י שכיוון שאין הוא מתכוון לנוקבה יפה אלא לשבירה בעלמא, הוי מקלקל וכל המקלקלין פטורים בשבת (רשב"א¹ - אע"פ שמקלקל פטור אבל אסור מדרבנן בשבת, הכא משום צורך שבת מותר לכתחילה).

בגמ' בביצה לג ע"ב:

ר' אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו וחכמים אומרים לא יטול אלא מאבוס של בהמה, ושווין שלא יקטמנו ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת בשוגג בשבת חייב חטאת, במזיד ביו"ט סופג את הארבעים דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה (שבת ויו"ט) אינו אלא משום שבות. ר"א דקאמר התם חייב חטאת הכא פטור אבל אסור. רבנן דקאמרי התם פטור אבל אסור הכא מותר לכתחילה. ולית ליה לר"א הא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות. ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי? אמר רב אשי כי תניא ההיא במוסתקי.

רש"י — "מוסתקי" — חבית שבורה שמדבקין שבריה בשרף של עץ...

ומדברין בו קערות חרס הנשברים... וכיוון דרעועה היא ליכא למגור בה שלא יתכוון לעשות כלי.

הגמרא רוצה לברר ביחס לנטילת קיסם להריח שמ"ד אחד מתיר והאחר אומר שפטור אבל אסור. ולכן הגמ' מביאה ברייתא זו שלפנינו, וא"כ ר"א שמחייב חטאת על נטילת קיסם משום עשיית כלי, הכא בנטילת קיסם להריח - אוסר מדרבנן שמא יעשה כלי, אולם חכמים שאסרו מדרבנן לקטום קיסם לחצוץ בו שיניו, ז"א לעשות אותו כלי, כאן בלהריח יתירו לגמרי.

1 שבת קמו ע"א.

ולשאלת הגמרא על ר"א — שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות רק שלא יתכוון לעשות כלי, והרי אם עשיית כלי היא איסור דאורייתא כדברי ר"א שהרי חייב חטאת, לא ייתכן שכשאינו מכוון לעשיית כלי יהיה מותר לגמרי. ובוודאי צריך לומר שאין עשיית כלי דאורייתא אלא דרבנן, לכן כאשר אינו מכוון לפתח יפה - שרי. רב אשי מתרץ את ר"א ש"שובר אדם את

החבית... " עוסק במוסתקי בחבית שבורה שדיבקו שבריה בזפת, ורק בחבית גרועה לא שייך בנין וסתירה בכלים אך, בקיסס לחצוץ בו שיניו, שזהו עשיית כלי שלם ודאי יש בנין וסתירה.

כתבו תוספות ורא"ש²:

ואתי' והא השתא סלקא דעתך דבמגדל עץ איירי דהוי כלי מדקא משני, הכא במגדל של לבנים עסקינו... וי"ל ... דבכלי נמי שייך בנין וסתירה... והא דקאמר בסמוך דמר סבר כלי הוא ואין בנין בכלים וכו'. היינו בהנהו דאמר נוטלין אבל לא מחזירין דלא הוי בנין וסתירה גמורה... אבל לשבר הכלי ולקלקלו אסור דשפיר שייך בנין וסתירה בכלים, והא דשרי לשבר החבית, הא מוקי לה בביצה "במוסתקי", ואע"ג דאליבא דר"א דאמר קטמו להריח פטור אבל אסור מוקי לה במוסתקי דפריך ולית להי לר"א שובר אדם את החבית, וכו' לרבנן נמי צריך לאוקמא הכי ליה.

וכ"כ רא"ש בעירובין³:

דבנין גמור וסתירה גמורה שייכא שפיר בכלים... והא דאמר בכל דוכתא אין בנין בכלים דווקא כעין החזרת מנורה ומנורה של חוליות.

תוס'⁴ מקשה על הגמ': "יתנן נתנו במגדל ואבד...". הגמרא תמחה מדוע ערובו ערוב והרי הוא במקום אחד וערובו במקום אחר? ותירצה: במגדל של לבנים עסקינן. אי"כ משמע שבהו"א של הגמרא - במגדל של עץ עסקינן, ואותו אי אפשר לשבר בשבת, עד שנאלצת הגמרא לומר שעוסקים אנו במגדל של לבנים ורק אז אפשר לסותרו. ז"א: בכלי שלם כמו מגדל של עץ ישנו איסור של בנין וסתירה בכלים.

עפ"ז מעמיד תוס'⁵ את הגמ' שאמרה שאין בנין וסתירה בכלים — לא בכלי שלם כגון בדלת שידה שנוטלין אך אין מחזירין דלא הוי בנין ממש, אך בכלי שלם ודאי שיש לאסור משום בנין וסתירה.

2 ערובין לד ע"ב, ד"ה "ואמאי".

3 לד ע"א.

4 שם.

5 שבת קכב ע"א.

התוסי' מסביר את המשנה⁶ "שובר אדם את החבית" בחבית רעועה כמוסתקי גם לדעת חכמים. אע"פ שבמסכת ביצה נחלקו ר"א וחכמים אם פטור אבל אסור או מותר לכתחילה כפי שביאר לעיל, ואת הקושיה לר"א תרצנו שמדובר בחבית רעועה כמוסתקי, מ"מ גם חכמים יעמידו את המשנה "שובר אדם את החבית" במוסתקי, רק שלא אמרו זאת במפורש כיון שלא הוקשה להם.

רשב"א, ר"ן (על הרי"ף), רי"ף ורמב"ם: אין בנין וסתירה בכלים ושרי לשבור חבית שלמה לכתחילה, וכפי שהגמרא⁷ כתבה במפורש שאין בנין וסתירה בכלים. את המשנה⁸ "שובר אדם את החבית" נסביר שהיא לדעת חכמים ולא לדעת ר"א שמתיר רק במוסתקי, וכל דין מוסתקי נאמר רק אליבא דר"א ולא לחכמים המתירים אף בכלי שלם.

ביחס לקושיית תוסי'⁹ "הוא במקום אחד וערובו במקום אחר" - מדוע לא ישבור ויסתור, אם אין בנין וסתירה בכלים?
י"ל, שמדובר בכלי גדול, דבכלי גדול שלם שייך בנין וסתירה, אך בכלי קטן לא.

רשב"א¹⁰:

אבל בנותן ערובו במגדל, היינו טעמא משום דהתם במגדל גדול מיירי, דהוי כמו אהל ושייך ביה בנין וסתירה, והיינו טעמא דחבית ... וכן מוכיח כל אותה סוגיה ששם דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים ומותר לשוברו, אלא טעמא דמגדל משום דאין לו דין כלי.

וכן כתב הרי"ן על הרי"ף¹¹:

והיינו טעמא משום דהתם במגדל גדול עסקינן דהוי כאוהל ושייך ביה בנין וסתירה הא במגדל קטן לא שייכא ביה בנין וסתירה והיינו טעמא דשרינן הכא בחבית...

6 שבת קמו ע"א.

7 שבת קכב ע"ב.

8 שבת קמו ע"א.

9 ערובין לד ע"ב.

10 שבת קמו ע"א.

11 שם.

רי"ף¹² העתיק את לשון המשנה ולא הגביל את החבית למוסתקי דווקא :
"שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוון לעשותה
כלי...".

רמב"ם¹³ ג"כ לא צמצם את דין חבית למוסתקי, וכתב כך :

שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוון
לעשות כלי. ומביא אדם חבית של יין ומתין ראשה בסייף לפני האורחין
ואינו חושש, שאין כוונתו אלא להראות נדיבות ליבו.

כפי שראינו, תוס' בעירובין ורא"ש סוברים שיש בנין וסתירה בכלים
מולם יש חבל ראשונים: רמב"ם, רי"ף, רשב"א ורי"ן דסברי שאין בנין
וסתירה בכלים.

להלכה

כתבו טור ושו"ע¹⁴ :

אין בנין וסתירה בכלים והני מילי שאינו בנין ממש כגון חבית שנשברה
ודיבק שבריה בזפת, יכול לשוברה ליקח ממה שבתוכה ובלבד שלא יכוון
לנוקבה נקב יפה שיהא לה לפתח דאם כן הוה ליה מתקן מנא. אבל אם
היא שלמה אסור אפילו לשוברה.

ברור איפוא שהטור ושו"ע פסקו להלכה להחמיר כשיטת תוס' והרא"ש
בניגוד לדעת המקילין: רשב"א, רי"ן ועוד.

ותמה היקרבן נתנאל¹⁵ :

ומה תימא על רבינו... ובפרט על הרב בית יוסף דכליל כללא
בהקדמתו כל מקום שהרי"ף והרמב"ם קיימי בחד שיטה שקיים ליה
כוותיהו, ומאיזה טעם לא הביא כלל דעת הר"ף והרמב"ם שהתירו
אפילו לכתחילה בלא מוסתקי וצריך עיון.

קרבן נתנאל נושא כליו של הרא"ש תמה על פסק השו"ע מדוע לא כתב
להקל כרי"ף וכרמב"ם, ופסק הן בב"י ובשו"ע כתוס' רא"ש בניגוד לכללי
פסיקתו? ונשאר בצ"ע.

12 שבת סא ע"א.

13 הלכות שבת פרק כ"ג, סעיף ב'.

14 שי"ד, א'.

15 שבת פרק עשרים ושתיים אות ה'.

2. פתיחת קופסאות שימורים

בדין קופסאות שימורים למיניהם דומה כי יש קשר לשובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי. נראה את התייחסות האחרונים לנושא זה.

הגרי"א¹⁶ משיג על דברי השו"ע במקום :

והרשב"א והר"ן חולקים על זה וכתבו דדווקא לר"א מוקמינן הכי (מוסתקי) דלחכמים... מותר לכתחילה (חבית שלמה אף ללא מוסתקי) ... וכן דברי רש"י ... וכן עיקר.

ברור א"כ שהגרי"א סובר כתבל הראשונים המתירים שבירת חבית שלמה בשבת אף אם אינה מוסתקי ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי, בניגוד לדעת הטור שו"ע.

החזו"א¹⁷ דן בשאלת פתיחת קופסאות בשבת ומוכיח שאין דין זה דומה להסרת מגופת חבית המותרת, שאין לאסור מצד סותר, ומעלה לאסור מטעם אחר. וז"ל:

יש לאסור משום גזירה דלמא יכווין לשם פתח ומשום זה מוקי לה¹⁸ במוסתקי, והרבה בני אדם דעתם על הקופסא לשמש בה להניח בה בורית או מסמרים וכיו"ב, וזימנין דאינו אוכל כל הדגים השתא, וניחא ליה בשימושה... ואפשר דאף בדעתו לזורקה אין מתחשבין עם כוונתו, דלא מצינו היתר שבירה אלא ביש לחבית פתח אבל גשם חלול בפנים וסתום מכל צד, כל שעושה לו פתח חשיב בנין. והרי בשובר צריך לזוהר שלא ליפות את הנקב, והכא שמחליף גוף אטום לצורת כלי, בכל שבירה שעושה חשיב כנקב יפה...

למעשה אוסר החזו"א פתיחת קופסאות שימורים, שמא יכוון אדם בפתיחת הקופסא לפתח נאה כדי שהקופסה תהווה לו כלי לשימושים נוספים, או אפילו תמשיך להיות כלי לתוכן הנותר בה לאחר פתיחתה, אפילו אם מתכוון בסוף השימוש לזורקה.

ה'מנוחת אהבה'¹⁹ דוחה את עיקרי דברי החזו"א. ביחס לחשש שמא אחר פתיחתו, ישתמש בכלי לשימושים נוספים כגון לאיסוף מסמרים אומר, שאין לאסור מדרבנן שמא יתכוון בפתיחתה להשתמש בה שימושים חדשים אחר

16 שי"ד ס"ק א'.

17 סי' נ"א ס"ק י"א.

18 ביצה לג ע"ב.

19 בעל שו"ת תפילה למשה, הרב משה לוי, פרק כ"ד הערה 14.

הוצאת הסרדינים מתוכה, שבזמננו אין דרך להשתמש בקופסאות סרדינים ולאחר הוצאת הסרדינים מתוכן משליכין אותם לאשפה. ומה שכתב החזו"א שאף אם לא ישתמש בכלי לשימוש חדש, די לחשוש שמא הכלי ישמש אחר פתיחתו לאחסון המאכל שהיה בו קודם שנפתח, והוי עשיית כלי בשבת דוחה ה'מנוחות אהבה' את דבריו:

ודווקא אם מתכוון להשתמש בה תשמיש חדש דהיינו להכניס בתוכה איזה דבר לאחר שפתחה, הו"ל עושה כלי שמשמש כפתח שעשה כדי להכניס דרכו דבר חדש לקופסה.

מכל מקום הוא מקבל את חשש החזו"א כאשר מוציאים את תוכן הקופסה ואחר כך מחזירים את הנותר, שאז שייך לגזור משום עשיית כלי וז"ל²⁰:

ואם כוונת הרב ז"ל שפעמים אינו אוכל כל הדגים שהוציא מתוכה ומחזירם לתוכה... ומ"מ זהו בודאי נחשב שימוש חדש כיון שמשמש כפתח שעשה להכניס דרכו לקופסא והו"ל עושה כלי.

אלא שאין הדבר מצוי בקופסאות סרדינים קטנות רק בקופסאות גדולות ולכן לפע"ד אין לגזור מטעם זה לאסור פתיחת קופסאות סרדינים קטנות רגילות.

ועוד חולק על דברי החזו"א שאסר פתיחת קופסאות אע"פ שעומד לזורקן:

אכן: לפי עניות דעתי שכל שאין דעתו להשתמש בה אין לאסור בזה מעיקר הדין אף שמשנתנה לצורת הכלי, דסוף סוף הרבה בני אדם אין משתמשים בכלי כזה ומשליכין אותו לאשפה, ושמע מינא שאינו נחשב בעיניהם לכלי.

לאחר שדחה את שלושת טעמי החזו"א לאסור, והעלה לאסור במקרה מסויים הוא פוסק²¹:

מותר לפתוח בשבת קפסת סרדינים בעזרת פותחן ויש מחמירים לכתחילה לפותחה מערב שבת. קופסות שימורים שדרך לשומרן אחר הוצאת האוכל מתוכן, כדי להשתמש בהם לאחסנת דברים שונים, וכן קופסאות של חמוצים שדרך להחזיר לתוכן את החמוצים שהוציא מתוכן ונשארו לאחר הסעודה, אסור לפותחן בשבת בעזרת פותחן או כל כלי אחר. והמקלים גם בזה יש להם על מה שיסמוכו.

20 בהערות על אתר.
21 פרק כ"ד סעיף ט', י'.

הילקוט יוסף²² גם מצדד לומר שאין לחשוש לדעת החזו"א שמא ישתמש בכלי אחר הוצאת תוכנו וז"ל:

ואף לדברי הש"ע י"ל שקופסאות שימורים וקופסאות של סרדינים שמשתמשים בהם לפעם אחת ולא יותר, ועוד כשנפתחים מריקים את תוכם נזרקים לאשפה, ואין דרך כיום להשתמש בהם יותר, מותר לפותחם בשבת... ולכן העיקר להתיר לפתוח קופסאות שימורים למיניהם בשבת.

ולהלכה פוסק²³: "מעיקר הדין מותר לפתוח בשבת קופסאות שימורים. ומכל מקום אם אפשר לפותחן מערב שבת, טוב ונכון לעשות כן".

הציץ אליעזר²⁴ אחר שהביא את השקלא וטריא של הגמרא ואת הראשונים (רשב"א, ר"ן, תוס', רא"ש וכן את דברי הגר"א ועוד) פסק להלכה:

לפי כל האמור בבירורי שיטות ובמיצוי הדברים מלפענ"ד לענין שאילתא דנו, דאם באפשרי לפתוח הקופסא מע"ש ובמידה לא פתח וכן כל שאין בכך צורך שבת כגון שיש לו גם מאכלים אחרים לאכול, ואין גם צורך אורחים, בכל כה"ג אין לזוז מפשטן של פסק השו"ע ואין להתיר הפתיחה בשום גוונא אפילו בדרך של שבירה, אבל כל שלא פשע בזה, באי הפתיחה מע"ש וכעת יש צורך שבת לפתוח עבורו או עבור אורחים שהרי יש לפנינו כר נרחב של גדולי פוסקים, ראשונים ואחרונים שבאפשרי לסמוך עליהם בשופי להתיר פתיחת הקופסאות בדרך של שבירה, באופן שלא יועילו לשמש בתורת כלי.

הציץ אליעזר פוסק להלכה לכתחילה לא לפתוח קופסאות שימורים בשבת ולא לזוז מפסק השו"ע אולם כאשר יש צורך אזי מתיר פתיחת קופסאות אלו על סמך ראשונים ואחרונים.

ערוך השולחן²⁵ נוטה לדעת הרשב"א, הר"ן רש"י והרי"ף בחי', כך שמעיקר הדין מתיר לשבור חבית שלמה בשבת אם אינו מתכוון לעשות כלי ולכן אין לגעור באותם הנוהגים היתר בזה. וז"ל:

והנה שמעתי שיש נוהגים לשבר ראש הבקבוק שבו יין או שאר משקין אם אין יכולים לפתוח החותם ולפי דעת הטור והשו"ע אסור, אומנם לענ"ד אין לגעור בהם מפני שלדעת הרבה מרבתינו היתר גמור הוא במש' ומצאתי שגם הרשב"א שם חולק על תוס' ומסיק דאפילו בחבית

22 שבת חלק ב' סימן שי"ד הערה כ"ד.

23 סעיף כ"ד.

24 צי"א סימן ל"ה אות ט"ז.

25 ס"י שי"ד סעיף ח'.

שלימה מותר לשבור ולפי"ז פשיטא שהעושים כן יש להם על מי לסמוך על חמישה אבות העולם וכן פסק אחד מגדולי האחרונים (הגר"א).

אגרות משה – לאחר שציין את מחלוקת הראשונים ואת פסיקת השו"ע כשיטת הרא"ש והטור, פסק להחמיר כשו"ע שיש בנין וסתירה בכלים ואסור פתיחת קופסאות שימורים בשבת, וכך לשונו: "ולכן יש לאסור כיון שרבותינו בעלי השו"ע המחבר והרמ"א הכריעו לאסור".
מכל מקום, מוסיף האגרות משה, אלה שנוהגים היתר בדבר על פי הוראת חכם - אין למחות בידם, כפי שכבר כתב ערוך השולחן.

שמירת שבת כהלכתה²⁶ פוסק להלכה כחזו"א וז"ל:

גם קופסאות ושקית אשר אין רגילים להשתמש בהן שימוש נוסף אחרי פתיחתן והוצאת תוכנן, אין לפתחן בשבת וביו"ט, מכיון שהדרך היא לשמור בהם את התוכן עם פתיחתן, ואין לפותחן אפילו אם מריק את התוכן מיד עם פתיחתן ולכן אין לפתוח קופסאות שימורים... אולם יש המקילים לפתוח קופסאות שקיות וחבילות אלה שאין רגילים להשתמש בהם שימוש נוסף, אם אומנם אין בדעתו להשתמש בהן שימוש נוסף אחרי הוצאת תוכנן, והוא פותח אותן בצורה כזאת שאין מתכוון לעשות פתח יפה לשימוש, ואם בדעתו להשתמש בהן שימוש נוסף, אסור לפותחן גם לדעת המקילים האלה וגם לדעת האוסרים הנ"ל, אם נקב הקופסה או את החבילה בצדה או בתחתיתה עובר לפתיחתה, כך שלא תהיה עוד ראויה לשימוש בתורת כלי – לית לן בה.

הששי"כ מציע פתרון לדעת האוסרים אם קיים צורך לפתוח קופסה שלמה, ע"י ניקוב קופסת שימורים.
חשוב לציין שבהערה כ"ח מחלק בין נקב שנועד לפתח או שלא לפתח מכוון, וכאן לאו לפתח מכוון ולכן שרי, אולם לנקוב נקב כדי להוצאי דרכו שתיה וכדומה לפתח מכוון ואסור.

הערה: בעל מנוחת אהבה²⁷ חולק על פתרון זה של הששי"כ שלדעת האוסרים הטור, שו"ע, חזו"א ועוד, יש היתר לשבור קופסת שימורים שלמה ע"י נקוב בצידה. דבריו של בעל מנוחת אהבה מבוססים על דעתו השונה מדעת הששי"כ שעל קופסת השימורים חל שם של כלי אף קודם שנפתחה, ולכן כשנוקב בצידה של הקופסה הוא סותר כלי ואסור מדרבנן שהרי לא סתר על דעת לבנות. אולם לשיטת הששי"כ, שלא חל על הקופסה שם כלי קודם שנפתחה - הרי לא סתר כלי ושרי. וכך כותב:

ולפע"ד אין הוראה זו נכונה, שהרי בעשיית הנקב הרי הוא סותר כלי שלם, ולדעת מר"ן הש"ע יש בזה איסור תורה... לדעתי קשה לסמוך על

²⁶ ששי"כ פרק ט' סעיף ג'.

²⁷ פרק כ"ד הערה 16.

זה, שבדאי גם כשהקופסה סגורה כיון שמשמשת לאכסנת האוכל שבתוכה הרי נחשבת כלי ושייך בה איסור סתירה, שכל דבר המשמש נחשב כלי כשייחדוהו לכך.

ולכן נלע"ד שאין לסמוך על ההוראה הנ"ל לעשות נקב בסוף הקופסא ואח"כ לפותחה, ועדיף לפותחה כרגיל. ומי שרוצה להחמיר שלא לפותחה, לא יפתחנה כלל בשבת, אח"כ עשה בשוליה נקב מערב שבת.

ע"פ דברים אלו מציע מנוחת אהבה למחמירים כטור ושו"ע לפותחה מערב שבת, ואם שכחו לפתוח מער"ש יפתח בשבת כדרכו ולא ינקוב בצידי הקופסא.

3. פתיחת בקבוקים

קיימים מספר סוגי מכסים לבקבוקים: ישנם פקקי הברגה וטבעת הצמודה להם בתחתיתם ובעת הפתיחה נפרדת הטבעת מהפקק, ויש פקקים שטוחים ממתכת, המקבלים כיפוף בבית החרושת לצורך הסגירה, ובעת פתיחה הבקבוק נעקם הפקק ונשלף החוצה. נוסף לאלה קיימים מסי סוגי לשוניות לפחיות. בשלושת סוגי סגירה אלו נדון לקמן.

□ פקק הברגה

לדעת הש"כ²⁸ עם פתיחת הבקבוק נוצר מכסה שהוא למעשה כלי שעד עכשיו לא היה ראוי לשימוש ולא חל עליו שם של כלי קודם לפתיחה, וז"ל:

אסור להסיר את מכסה הפח מבקבוק אשר עם פתיחתו נהפך המכסה לכלי ראוי לשימוש כפקק הברגה, כגון מכסה אשר עם פתיחתו לראשונה נפרד חלק ממנו ונשארת מעין טבעת על גבי צוואר הבקבוק.

אבל מותר לנקב בעורת פטיש או מסמר את המכסה הזה, אם אין על המכסה אותיות או ציורים שיתקלקלו על ידי הניקוב ושוב יהא מותר להסיר את המכסה ובלבד שיעשה נקב רחב במכסה כך שלא יהיה עוד ראוי לשימוש בתורת מכסה.

הש"כ²⁹ אומר בשם הגרש"ז **אורבך** את הנימוק והטעם לפסקה זו:

שאם כוונתו לחזור ולכסות בו הרי זה חשיב כמו קיסם לחצוץ בו שיניו דאסור אף אם זורקו מיד לאחר שגמר לחצוץ, כי הפקק הזה לפני שהקצה שלו נלחץ על ידי מכשיר לצואר הבקבוק הרי היה פקק הברגה טוב, ואין עושין טבעת זו שבקצה כי אם למטרה זו בלבד, שבגלל

28 ששי"כ פרק ט' סעיף יז.

29 הערה ס"א.

הלחיצה לא יהא אפשר לפתוח ולסגור שנית כי אם ע"י ניתוק הטבעת שבקצה, ונמצא שניתוק קצה הפקק שהוא חלק מגוף הפקק מתקן אותו שיהיה שוב פקק הברגה טוב, ולכן הניתוק הוא רק תיקון גמור ולא קלקול.

מדברים אלו מובן שהפקק היה ראוי בתחילה לשימוש כפקק הברגה ולאחר לחיצת הפקק לבקבוק אי אפשר לפתוח ולסגור שוב את הפקק אלא אם ננתק את הטבעת שסביב הפקק בקצהו. לכן, כשננתק טבעת זו - הרי זה מתקן כלי גמור.

הגרע"י ביחוח דעת³⁰ סובר שלבקבוק אין כלל דין של בנין וסתירה כיון שאינו סותר דבר של קיימא, והרי כל מחלוקת רשב"א ותוס' היא האם התירו לשבור חבית שלמה דווקא או מוסתקי, משום שהגמ' עסקה דווקא כשחל עליו שם כלי אולם לבקבוק הדין שונה:

ויש עוד לאלוה מלין שאפילו לדעת התוספות והרא"ש ומרן השו"ע שאוסרים לשבור כלי שלם אף על פי שהוא לצורך אכילה, מכל מקום יש לומר שכאן בנדון שלנו כולם מודים להתיר, משם שהמכסה שהוצמד לבקבוק לכתחילה נעשה על דעת כן להפריד חלקו התחתון בשעת פתיחתו, וחיבורו נעשה באופן זמני שעם פתיחתו נפרדת הטבעת ממנו, ואין זה כסותר דבר של קיימא.

הגרע"י דוחה את דברי השש"כ בשם הגרש"ז אויערבך שגם כאשר הפקק סותם את הבקבוק המלא, חל עליו תורת כלי וז"ל:

ואמנם ראיתי בספר שש"כ שפסק בשם ידידו הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך שליט"א, לאסור לפתוח הבקבוק על ידי הסרת מכסה הפח, שנעשה באופן שעם פתיחתו נפרד חלק מהמכסה, כך שתשאר מעין טבעת על צוואר הבקבוק, ומעתה אפשר להשתמש בחלקו העליון של המכסה, כמכסה הברגה רגיל, והרי זה כעושה כלי. ע"ש. אולם לדעתי נראה שיש להתיר מהטעם הנ"ל שאף לפני הידוק המכסה במכונה הצוואר הבקבוק היה עליו תורת כלי, וגם בהיותו משמש מכסה לבקבוק בעודו מלא, יש עליו תורת כלי, אם כן אין כאן תיקון כלי כלל.

להלכה **פסק הגרע"י** שמדינא שרי לפתוח פקק זה, אולם ממדת חסידות יש לפתוח את הבקבוק מערב שבת וז"ל:

ואמנם טוב להזהר ממדת חסידות הבקבוק מערב שבת כי מהיות טוב אל תקרי רע, אולם במקרה שלא הספיקו פותחו מערב שבת, מותר לפותחו בשבת.

הרב יצחק יוסף³¹ פסק כאביו:

בקבוק מיץ ענבים או טמפו הסגור על ידי מכסה פח או פלסטיק המהודק בצוואר הבקבוק, ובעת פתיחתו נפרדת הטבעת מחלקו התחתון של המכסה, טוב להזהר בזה ממדת חסידות לפתוח את הבקבוק ולהפריד את הטבעת מהמכסה מערב שבת. אבל אם לא עשו כן מער"ש, מעיקר הדין מותר לפותחו בשבת. והמחמיר על עצמו שלא לפתוח הבקבוק בשבת תבוא עליו ברכה.

המנוחת אהבה³² מתיר לפתוח בקבוקים אלה בשבת וז"ל:

מותר לפתוח בשבת בקבוקי טמפו וכדומה אנ"פ שעם פתיחתו מתנתק חלקו התחתון של הפקק, ונעשה הפקק ראוי לכסות שאר בקבוקים המתאימים לו, ובלבד שלא יתכוון בעת פתיחתו להשתמש בפקק לכסות בו בקבוקים אחרים המתאימים לו.

ובקבוקי יין שאין שום הפסד אם יפתחום מערב שבת נכון ממידת חסידות לפותחם לכתחילה מערב שבת, ואם שכחו לפותחם מער"ש מותר לפותחם בשבת.

על פי הנאמר אין לפתוח בקבוק כשמתכוון להשתמש בפקק לבקבוק אחר, ואעפ"כ אין לנו לגזור בצורה גורפת שלא לפתוח כלל בקבוקים אך ורק מהטעם שמא יתכוון בעת הפתיחה להשתמש בפקק לבקבוק אחר וכך לשונו בהערה:

ידוע שאין דרך העולם להצניע פקקי הברגה של בקבוקים אלו על מנת להשתמש בהם בבקבוקים אחרים הדומים להם, אלא אחר הרכת כל המשקה שבבקבוק זורקים את הפקק שלו לאשפה. ואע"פ שלפעמים משתמשים בפקק שימוש חוזר בבקבוקים אחרים או בבקבוק שלו שממלאים אותו מים וכיו"ב ופוקקים בפקק זה, מ"מ אי אפשר לומר שכשאדם פותח בקבוק שיש לו פקק כזה מסתמא מתכוון להשתמש בו אח"כ לבקבוקים אחרים וכיו"ב. שבאמת אין זה נכון, אלא מסתמא כוונתו להוציא את המשקה בלבד.

ולפי העקרון הנ"ל הגרע"י כותב עוד:

ודע שאע"פ שאין זורקים את הפקק עד שיתרוקן כל המשקה שבבקבוק, ובנתיים ממשיכים להשתמש בו כפקק לבקבוק שלו, מ"מ אין זה נחשב שעושה את הפקק לכלי חדש ע"י זה שהרי גם קודם פתיחת הבקבוק וניתוק קצה הפקק התחתון ממנו, הפקק שימש כיוסי לבקבוק

31 ילקוט יוסף פרק שי"ד סעיף י"ח.

32 פרק כ"ד סעיף יא.

זה למשקה שהיה בתוכו. ובניתוק חלקו התחתון לא נתחדש שום תיקון בשימוש בקבוק.

הציץ אליעזר³³ פוסק להתיר כגרע"י וגם לדעתו חל שם כלי על המכסה לפני הרכבתו על ראש הבקבוק, בזמן סתימת הבקבוק המלא ואף לאחר פתיחת הבקבוק, לכן בפתיחת הבקבוק לא נוצר כלי חדש ולא תיקן כלי כלל. לכן מתיר לפתוח בשבת בקבוק בעל פקק זה, אך מהיות טוב ישליך את המכסה הזה עם פתיחתו. וז"ל:

ישנו שם כלי על המכסה הזה הן בעודנו על הבקבוק בשלימותו והן כאשר מסירים טבעת החיבור ממנו, כי מתחילת עשייתו הוא מסודר בכוונה תחילה ומחושבת בצורה כזאת שיהדק בצוואר הבקבוק בחלקו התחתון כדי שיחובר ע"כ לבקבוק לפני ההשתמשות בו ובקבוק היין יהא משומר על ידו היטב, וכמו כן שבשעת צורך ההשתמשות בו יוסר בשבירה קלה ע"י סיבוב יד החלק הארעי של המכסה וישאר או יפרד ממנו חלקו התחתון, כמעין טבעת כדי שע"כ יוכל המכסה להמשיך לשמש בתפקידו כפקק לבקבוק... אין... ע"י שבירה קלה זאת של הפרדת צורת טבעת מחלקו התחתון של המכסה, לא משום שבירת כלי ולא משום עשיית כלי אלא כעין מסיר מונע לפתיחת הבקבוק בלבד.

הציץ אליעזר מוסיף עוד שאם שאלה זו היתה עומדת לפני החזו"א - ג"כ היה מתיר לפתוח בשבת, דלא בטל הפקק מתורת כלי כלל בניגוד לקופסת שימורים:

דעד כאן לא ס"ל דבשעת חיבורו אין עליו תורת כלי אלא כשהוא מהודק ומחובר מכל צדדיו... משא"כ בכגון נדוננו שאין חיבור וסתימה ממשית אל הבקבוק אלא המכסה מסודר בצורה כזאת שחלקו התחתון רק מהודק בצורה קלה אל צוואר הבקבוק, וגם למכסה בעצמו חלק תחתון זה איננו מחובר בצורה חזקה כי אם בצורה קלה, ומוסר ממנו אפילו בלי מכשיר כי אם ע"י סיבוב יד בלבד, ולכן על כגון זה י"ל דגם החזו"א יודה שמכסה בשום פעם לא התבטל מתורת כלי...

□ פקק שבת

לאחרונה פיתחה חברת טמפו פקק הברגה לבקבוקי פפסי קולה, פקקים אלה מותר לפותחם בשבת לכל הדעות. בנוגע לבעיות שהעלו הפוסקים בקשר לפקקי בקבוקים, יצרה חברת טמפו פקק שבעת פתיחת הבקבוק יוצא הפקק בשלמותו בלי שחלק מהפקק (הטבעת) נשאר מחובר לבקבוק.

באופן זה, חל שם כלי על הפקק קודם שחובר לבקבוק במפעל וכל זמן שהפקק מחובר לבקבוק ואף בפתיחתו.

33 חלק י"ד סימן מה.

שם כלי לפקק לא סר ממנו כל הזמן, ולכן בפתיחת הבקבוק אין יוצרים כלי ואין כאן משום מתקן כלי.

(כדי להתגבר על הבעיה הטכנית לזיהוי אם בקבוק נפתח קודם, נעטף הפקק בניר צלופן באמצעות חוס, וכך מהווה חותם שהבקבוק לא נפתח)

להלן התייחסות הפוסקים לאמצעי זה:

הרב עובדיה יוסף שליט"א: "לאחרונה נתחדש פקק לבקבוקים אשר בפתיחתו אין טבעת ניתקת ממנו, ואין כאן יצירת כלי לכל הדעות. אף שכתבתי להתיר פתיחת הפקקים אף אם ניתקת הטבעת בפתיחתם, מכל מקום לשופרא דמילתא אמינא, טבא הוא וטבא יהא".

הרב ניסים קרליץ שליט"א: "על דבר סגירת הבקבוקים הנהוגה כיום אשר יש איסור חילול שבת בפתיחתן ורבים נכשלים בזה. הנה יש בקבוקים הנסגרים באופן שאין בזה חשש מלאכה ורק נדבק סביב הפקק נייר, וזה מותר להסירו בשבת כדין עור שעל פי החבית, ומצוה גדולה להשתדל להעביר את כל אופן סגירת הבקבוקים לצורה הני"ל להציל רבים מעוון".

הרב שמואל וואזנר שליט"א: כותב על דברי הרב נסים קרליץ - "ראיתי דברים האמורים למעלה ובודאי מצוה גמורה למען השבת לעשות כני"ל בתיקון הפקק".

הרב בקשי זורון שליט"א: "כידוע בבקבוקים שהיו עד כה רבים נמנעו מלפותחם בשבת מחשש איסור, ועתה נמצא הסדר שיאפשר להשתמש בבקבוקים לכל הדעות ויש בכך מלבד מצות עונג שבת כתיקונה, גם מניעת מחלוקות שגרמו הפקקים הישנים".

הרב לאו שליט"א: "והראוני פקק חדש אשר עומד בכל אמת מיה הלכתית וניתן לפותחו בשבת ללא כל חשש ולפי כל הדעות אין כל חשש ליצירת כלי, אף לדעת המחמירים. ועם כל זאת עונה הנייר הצלופן על הביטחון הנדרש

□ טס מתכת

יש לשים לב להבדל שבין פקק ההברגה לפקק המתכת, שלאחרון אין טבעת המחוברת לו בקצהו ובמהלך הפתיחה הפקק מכופף ונשלף החוצה.

החזו"א³⁴ מתיר לפתוח בקבוק בעל פקק מתכת ומשווה דין פקק זה למתיז ראש החבית לאכול הימנה גרוגרות שהתרנו ובלבד שלא יתכון לעשות לה פתח יפה. וכך לשונו:

ולהסיר המגופה הקטנה הנעשה מטס כפוף שסותמן בה את הבקבוקים שדחקין אותה על זה הבקבוק שסביב פיו, דינו כהתזת

מגופת חבית ומותר שאינה חיבור, ואף שמסירה במפתח המעוות אותה אין כאן משום סתירת כלי דלא מצינו איסור בשבירת מגופה דיהו בכלל אין סתירה בכלים כדין מפקיע וחותר.

ש"כ³⁵ מחלק בין פקק הברגה לפקק זה:

מה שאין כן מכסה רגיל של פח הואיל וגם אם יוסר מפי הבקבוק כמות שהוא מבלי שיתעקם, ג"כ יהיה אפשרי להשתמש בו, ואף שע"י העיקום קל יותר להשתמש בו, מ"מ אין זה אלא מפני שנתקלקל ונעשה נוח יותר להשתמש בו לזמן קצר כשהוא עקום ומקולקל.

כוונת דבריו היא שבניגוד לפקק הברגה שבעת שהבקבוק מלא קודם שנפתח - בטל מהפקק תורת כלי, הרי בפקק זה לא בטל ממנו תורת כלי בשום זמן לכן יהיה מותר לפותחו בשבת לכתחילה.

□ לשונות של פחית

מנוחת אהבה³⁶ מתיר פתיחת פחית שתיה בשבת בהגבלה מסויימת וז"ל:

מותר לפתוח בשבת פחיות משקה על ידי קריעת הלשונית המיוחדת לכך, בתנאי שלא יתכוון לשתות מהפחית רק להעבירו לכוס ולשתות מהכוס. וגם שלא יתכוון להשתמש בפחית שימוש נוסף לאחר העברת המשקה ממנה רק יתכוון להשליכה לאשפה לאחר העברת המשקה ממנה.

טעם האיסור לשתות ישירות מהפחית כיון שדרך בני אדם לשתות את המשקה ישירות דרך הפתח שנוצר בעת תלישת הלשונית, לכן נחשב מתקן כלי וז"ל:

נראה לאסור פתיחת לשונות הפחית משום שדרך בני"א לשתות את המשקה ישירות דרך הפתח שנוצר, והמתכוון בפתיחת הפחית כדי לשתות ממנה ישירות, בוודאי נחשב מתקן כלי, שהפך את הפחית מכלי שראוי לאכסנה, לכלי שראוי לשתות ממנו, ועשהו כוס, שאי אפשר לשתות בלא כוס... ומעתה כשאנו מתכוון לשתות ישירות מהפחית ולא להשתמש בה פעם אחרת, רק מתכוון להעביר את המשקה שבתוכה לכוס ולשתות מהכוס יש להתיר... שאם מתכוון לשתות את המשקה ישירות מהפחית הרי הוא הופך את הפחית לכוס, והו"ל מתקן כלי בפתיחת הפחית, אבל אם אינו מתכוון לשתות ישירות מהפחית מותר.

35 פרק ט' הערה ס"א בשם הגרש"ז אויערבך.

36 פרק כ"ד סעיף ה'.

הילקוט יוסף³⁷ אינו חושש לסברת המנוחת אהבה, ומתיר לפתוח פחיות שתיה בשבת לכתחילה, ובלבד שיישמר תנאי אחד, וז"ל:

פחית שתיה שיש בראשה כמין טבעת שעל ידי משיכתה נעשה בפחית כמין פתח לשתיה, מעיקר הדין מותר לפתחה בשבת, שמאחר ואין דרך לשמור את הפחית לאחר שהתרוקנה, אין בפתחתה איסור מתקן מנא. ומכל מקום טוב ונכון להחמיר שלא לפתחה לגמרי.

ההחמרה שכותב - מקורה בשו"ת אור לציון³⁸ וז"ל:
יש להעיר דגם בקופסאות שימורים הנורקים שהקלנו לפותחם על ידי חיתוך פח המכסה, דמ"מ יזהר מלפתוח כל המכסה כולו מסביב, דנראה דחשיב כפתח יפה בכה"ג וכן בפחיות בירה וכדומה שמצויות כיום, וע"י הסרת חלק מהמכסה עם הטבעת הצמודה לפחית, נפתח פתח יפה בצורת אגס ונוח לשתות דרכו, דיש לאסור אם פותח כולו, וע"י שחותך ראש הפחית עם פותחן וכדומה, יש להתיר אם לא מנתק כולו.

37 סימן שי"ד סעיף כ"ג.

38 פרק כ"ו בסופו.

סיכום

בניין וסתירה בכלים:

רשב"א, ר"ן, רש"י, רי"ף, רמב"ם - אין בנין וסתירה בכלים.
 תוספות, רא"ש, טור, שו"ע - אין בנין וסתירה בכלי מוסתקי ואילו
 בשאר כלים יש בנין וסתירה..

פתיחת קופסאות שימורים:

חזו"א - אוסר לפותחן אפילו אם מתכוון לזרוקה אחר גמר השימוש בה.
 מנחת אהבה - מתיר לפתוח קופסאות שימורים קטנות בשבת, מכל
 מקום עדיף לפתוח מערב שבת. אולם קופסאות
 שימורים גדולות שדרך להחזיר לתוכן את התוכן
 שנשאר, וכן קופסאות שדרך לשומרן אחר הוצאת
 תוכנם אין לפותחן בשבת, ולמקילים יש על מי לסמוך.

ילקוט יוסף - מתיר לפתוח קופסאות אלו בשבת, אך עדיף לפותחן מערב
 שבת.

גר"א - פוסק כרשב"א ר"ן שאין בו"ס בכלים ולפיכך לסומכים על שיטתו
 שרי לפתוח קופסאות שימורים בשבת.

ציץ אליעזר - אוסר לכתחילה לפתוח קופסאות אך מתיר בשעת הצורך.

ערוך השולחן - בהוראת הלכה יש לנהוג כשו"ע להחמיר, אך למתירים
 יש על מי לסמוך ואין לגעור בהם.

אגרות משה - להלכה פוסק כשו"ע, אולם מי שמקל בדבר על פי הוראת
 חכם - אין למחות בידו.

שש"כ - פוסק כחזו"א לאסור פתיחת קופסאות שימורים בשבת אם
 קיים צורך לפותחן בשבת, ינקב את הקופסה בצידה, כך שלא
 תהיה ראויה לשימוש ככלי, ולאחר מכן יפתח את הקופסא
 כדרכה.

פקק הברגה

שש"כ (בשם גרשז"א) - אוסר פתיחת בקבוק בעל פקק הברגה כיון
 שבעת פתיחת הבקבוק מתנתקת הטבעת

מהפקק, ובזה מתקן את המכסה להיות פקק הברגה.

ציץ אליעזר - פוסק להתיר, מהטעם שלא בטל שם כלי מהפקק בעת סתימת הבקבוק וכן בשעת פתיחתו.

יחווה דעת - לכתחילה מתיר לפתוח בקבוקים אלה בשבת, אולם ממידת חסידות יש לפתוח מערב שבת.

ילקוט יוסף - מתיר לפתוח בקבוק זה, והמחמיר שלא לפתוח בשבת - תבוא עליו הברכה.

מנוחת אהבה - פוסק כגר"ע שממידת חסידות ראוי לפותחן מער"ש, ומדינא שרי לפתוח בקבוקים אלה בשבת.

טס מתכת

חזו"א - דין הסרת הפקק כהתזת מגופת חבית, ואין נחשב לחיבור, כמו כן לא שייך בזה בניין וסתירה בכלים.

שש"כ (בשם הגרש"ז) - אין שם כלי בטל מהפקק גם בשעת סתימת הפקק המלא, ולכן לא נוצר כלי חדש בפתיחתו, ושרי.

לשונית פחית

מנוחת אהבה — לשונית פחית הנשלפת מותר לפותחה בשבת בתנאי שירוקן את תוכנה לכוס אחרת וישתה מהכוס, אך אם בפתיחה מתכוון לשתות מהפחית - יש לאסור משום מתקן כלי.

ילקוט יוסף - מעיקר הדין מותר לפותחה בשבת ואין בפתיחתה משום מתקן מנא, אך ראוי להחמיר שלא יתלשנה לגמרי ותשאר מחוברת לפחית בקצה.

הוספת המערכת:

דעת הרב הכר:

השש"כ בפרק ט' כאשר דן על פתיחת קופסאות שימורים, הביא חידוש בשם הגרש"ז **אויערבך זצ"ל**, שאפשר להחשיב קופסאות אלו כמוסתקי, אע"פ שהגדרת מוסתקי היא כלי **רעוע** ואילו קופסאות שימורים **עמידות וחזקות**, ומאידך גיסא, בקופסאות שימורים - הדרך לזרוקן לאחר הוצאת

תוכנם, מה שאין כן מוסתקי העומד לשימוש פעמים רבות, ולכן אין להן חשיבות ונחשבות למוסתקי ומותר לפותחן באופן המקלקל אותן כמו שבירת מוסתקי.

מה שנכון לגבי אותן קופסאות שימורים נכון גם לגבי פחיות משקה, ומותר לפותחן באופן המקלקל אותם. שהרי גם אם נקבל את חידושו של השש"כ - עדיין עומדים לפנינו המשנה והמחבר שכתבו: 'ובלבד שלא יתכוון לנוקבן נקב יפה שיהיה לו לפתח' והסרת הלשונית מהפחית היא עשיית נקב יפה העומד לפתח.

ואמנם, אם פתיחת הלשונית היתה לצורך הוצאת המשקה בלבד כאשר הפחית נזרקת מיד ניתן היה לומר כי כל נקב הוא קלקול בפחית, ומה לי הכא ומה לי התם - כשם שניתן לעשות נקב המקלקל את הפחית במקום אחר, כך הקלו יצרני הפחית ויצרו לה אפשרות נוחה ליצירת נקב למעלה, וכיון שמיד זורק את הפחית - אינו נחשב כמתקן, וכמו שמצאתי בשו"ת 'דבר יהושע'³⁹ המביא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל המחמיר בפתיחת פקק מתכת שעל הבקבוק וטוען שהיא עשיית כלי אך אם זורקו מיד אחר הסרתו - מודה שמותר⁴⁰.

אלא שכאן כוונת היצרן היא שעל ידי הסרת הלשונית תהיה הפחית נוחה לשתיה, ונכון שכוונתו להוציא המשקה, אך ברור שכוונתו גם לעשות כוס מהפחית, אמנם חד פעמית, אך הוא ממש עושה פתח לכוס.

39 סימן מה'.

40 גם סברה זו צריכה עיון, כיון שהיא מבוססת על דברי ה'מגיד משנה' בפרק יב', בי שכתב בדעת רמב"ם, כי תיקון כלי אינו נחשב למלאכה רק אם נתכוון לכך, אבל אם לא נתכוין, אף על פי שנעשה בפסיק רישא, אין בו מלאכה כלל. וכאן, עיקר כוונתו היתה להוצאת המשקה, אחרת לא היה מסיר את הפקק או פותח את הפחית ולכן אינו נחשב כלל למלאכה, אם זורק את הפקק או הפחית.

אך הרי כבר כתבו והסבירו ה'לחם משנה' במקום וכן רעק"א וה'חמד משה' על המג"א בסי' שיח', ס"ק לו', כי כל העקרון של המ"מ נאמר דווקא במקרה, שמצד המציאות האובייקטיבית אין כאן כלי, כגון קיסם שהוא חתיכת עץ בעלמא ורק כוונתו לעשות קיסם לחצוץ בו שינוי - אותה מחשבה הופכת אותו מעץ בעלמא לכלי וכנ"ל המצרף גחלת של מתכת. ולכן, אם לא התכוין לעשית קיסם או לצרף את הגחלת יש כאן חסרון במלאכה ולא שייך לגדרי דבר שאינו מתכוין ופסיק רישא.

מה שאין כן מיחס של מתכת שהוא כלי מצד המציאות האובייקטיבית, בין אם נתכוון לצרף או לא, וכאשר נותן במיחס חס מאד מים קרים מרובים ומצרפו, הרי שמתקן כלי בפועל, וגם אם לא התכוון אינו חסרון במלאכה אלא שייך לגדרי דבר שאינו מתכוון ופסיק רישא הרגילים.

וכנ"ל בפקק של מתכת ופחית, רובא דעלמא מחשיבים אותם ככלים ומשתמשים בפקק, והוא אינו נזרק לפחות עד הוצאת המשקה מהבקבוק, וכנ"ל הסרת הלשונית מהפחית נחשבת לעשיית פתח לפחית המיועד לשתית תוכנה, וזה המתכוון להוציא את המשקה ולזרוק את הפחית או את הפקק ואינו מתכוין ליצור כלי - אינו מהווה חסרון במלאכה שהרי סוף סוף הפחית והפקק הם כלים, בין אם חשב עליהם לכלי או לא, ואם לא התכוין לעשיית כלי אלא לוורקם, שייך לגדרי דבר שאינו מתכוון ופסיק רישא ואינו דומה כלל לקיסם שהוא חתיכת עץ בעלמא ורק כוונתו ומחשבתו נותנת לו תוכן של כלי.

ואין⁴¹ דרך בני אדם לשפוך את הנוזל מהפחית לכוס ולזורקה, אלא הפתח המסומן עשוי בצורה כזו, שע"י הסרת הלשונית יוצר כלי נח לשתית הנוזל הנמצא בפחית ולא יהיה צורך לשפוך את המשקה מהפחית לכוס, וגם עשיית כלי לשימוש חד פעמי, כמו קוטס אדם קיסם לחצוץ בו שיניו אסורה, למרות שזורקו מיד.

לכן נראה לי שאסור לפתוח בשבת פחית על ידי הסרת הלשונית המסומנת או דחיפתה לתוך הפחית כדי לשתות מתוכה כיון שעל ידי כך יוצר פתח לכוס חד פעמית, ואפשר שיש בזה אפילו חיוב חטאת משום מכה בפטיש.

דעת הרב הלוי:

הלשונית בפחית הינה חלק מגוף המכסה (לא הודבקה למכסה אלא רק סומנה עליו) והואיל ואני פותח פתח היפה ונוח לשימוש (כך שהמשקה לא ייזל לכל עבר) יש לאסור את פתיחת הלשונית בשבת מדין פותח בית הצוואר – משום מכה בפטיש וברור כי זהו איסור דאורייתא. ואכמ"ל ועח"ל.

41 במציאות אנו רואים כי פחיות נמכרות לאלפים ולרבבות במכונות למכירת פחיות שמהן בדרך כלל שותים ללא כוס אלא על ידי הפיכת הפחית לכוס.